

הרב מאיר ברקוביץ

שותה ושונה

ראשי הפרקים

- א. שותה ושונה – קושיית מהרי"ט
גלגול שבועה – מי המגלגל?
- ב. זכות תולה
- ג. מים שאיבדו סגולתם
 1. עדים במדינת הים
 - 2 'היו לה עדים' – הראויים להעיד?
 3. עדי טהרה
- ד. בדיקת הבועל (כשהיא אנוסה)
השקאה שאינה מתירה האשה
- ה. תשובה לענין מנוקה מעון
- ו. חידושו של הזכר יצחק – היחס בין השבועה לבדיקת המים
- ז. סתירה ללא קינוי
- ח. תירוצים נוספים
- ט. סיכום

א. שותה ושונה – קושיית מהרי"ט

הרמב"ם בסוף הלכות סוטה (ד, יז) פסק כשיטת ר"מ (משנה סוטה יח, א–ב) שמגלגלין עליה אף להבא (על מה היא אומרת אמן אמן – אמן שלא נטמאתי אמן שלא אטמא) והמים יבדקוה וע"ש בהשגות.

והנה בריש הלכות סוטה (א, יב) פסק הרמב"ם שאם שתתה ונמצאת טהורה, וחזר וקינא לה מאותו פלוני ונסתרה אינה שותה ואסורה עולמית ואם קינא לה מאחר חוזר ומשקה אותה. והמל"מ (ד, יז וכן א, יב) ציין למהרי"ט (שו"ת חחו"מ סו"ס קה) שהקשה, דא"כ למה שותה וחוזרת ושותה (כפי שפסק הרמב"ם סוטה א, יב) הרי היא בדוקה ועומדת לפנינו?

ובגמרא עצמה אין להקשות כן דיתכן ור"מ לא ס"ל דשונה ושונה, אך פסקי הרמב"ם צ"ע.¹

המהרי"ט² לא הציג זאת כקושיא אלא כראיה או הכרח לכך שיאמן שלא אטמא' אינו מגוף השבועה של הסוטה אלא מכח גלגול שבועה,³ ולכן אם הבעל לא גלגל שבועה להבא שפיר משכחת לה שותה ושונה (ומכח זה רצה להוכיח שקיימת שבועה להבא אף בממונות, שכן גלגול שבועה ילפינן מסוטה). ובלשון מהרי"ט:

"ומיהו יש ללמוד מדאשכחן בסוטה שמגלגלין עליה על העתיד דקי"ל בפרק ב' כר"מ דאמר אמן שלא נטמאתי אמן שלא אטמא דסוגיא דשמעתא כוותיה כדכתב הרמב"ם והראב"ד ז"ל בפרק ד' מה' סוטה. ואין לומר דהתם מריבויא דקרא נפ"ל ולא מדין גלגול, הא ליתא, דא"כ הא דקי"ל אשה שותה ושונה היכי משכחת לה הא משתייה קמבדקא, שהמים פקודים לכשתטמא ומערערין אותה, אלא ע"כ הכא מדין גלגול, **שהבעל יכול לגלגל עליה** להבא ומשכחת לה דשותה ושונה בשלא גלגל עליה, ועיקר גלגול שבועה מסוטה ילפינן כדאמרינן בספ"ק דקדושין".

¹ ועיי' ירושלמי סוטה ב,ה:

לא שהיה רבי מאיר אומר המים בודקין אותה למפרע תורת הקנאות תורת העולמים היא זו אין האשה שותה ושונה.

ובאר החזון יחזקאל (השמטות ב,א ד"ה אמן), שאין כונת הירושלמי, שלרבי מאיר לא משכחת לה כלל שותה ושונה, אלא דלרבי מאיר דזאת תורת הקנאות דהמים בודקים עולמית משכחת לה שאינה שותה ושונה (דהיינו אם הבעל – לרמב"ם, או הכהן – לריטב"א, גלגל להבא ויתבאר לקמן) משא"כ לרבנן דר"מ דאין מגלגלין להבא לעולם משכחת לה דשותה ושונה. ואין מכאן סתירה לדברי הרמב"ם.

² נראה שהמנ"ח (מ' שסה) לא ראה דברי המהרי"ט בפנים, ולכן כתב על דברי מהרי"ט, שהקשה קושייתו על מנת לחדד התלמידים, דניתן ליישבה בנקל, דשפיר יש להשקותה במקרה שהבעל לא גלגל וכדברי מהרי"ט בעצמו.

³ כי אם נאמר שהשבועה לעתיד היא חלק מעצם השבעת הסוטה שוב אין ללמוד מכאן לגלגול על העתיד בשבועות ממון. יש להעיר מהירושלמי (הנזכר בהערה 1) "תורת הקנאות תורת העולמים היא זו אין האשה שותה ושונה" והרב אברמסקי (הע' הנ"ל) למד שיש כאן ילפותא לכך שהמים בודקים עולמית: "כיון דר"מ יליף מהא דכתיב בקרא סוף פ' סוטה 'זאת תורת הקנאות דהוה תורת העולמים' דשתייה זו שהוא משקה את הסוטה היא שתייה לכל הקנאות שיהיו לה לעולם, ממילא אין האשה שותה ושונה". ולפי הבנה זו בירושלמי (בניגוד להסבר הפני משה שם, ע"ש) יש מקום לומר שהשבועה לעתיד אינה באה בגלגול אלא חלק מעצם השבועה. אך אם כן תקשי מהירושלמי לרמב"ם, והרב אברמסקי, אע"פ שבאר כנ"ל לא נמנע מלהוסיף שאם לא גלגל אף לר"מ שותה ושונה, ולא הבנתי אם כן מה משמעות ילפותא זו (יותר מהדרשה מ'אמן אמן).

והנה זה לשון הרמב"ם (סוטה ד, יז):

יש לבעל לגלג עליה בשבועה שלא זינתה עם איש זה שקינא לה בו ולא עם איש אחר ושלא זינתה תחתיו משנתארסה קודם שתנשא ולא אחר שנשאת וכו' וכן יש לו לגלג עליה בלהבא שלא תזנה תחתיו ושלא תזנה אחר שיחזירה אם יגרש ויחזיר, לפיכך כשתזנה להבא מים בודקין אותה ויארעו לה אותן המאורעות לכך נאמר אמון אמון, אמון מאיש זה אמון מאיש אחר, אמון נשואה אמון ארוסה, אמון לשעבר אמון להבא.

ובהגהות טורי אבן (מובא בליקוטים בר"מ מהדורת פרנקל) הקשה מדעתו הסתירה הנ"ל, ודייק ממה שכתב הרמב"ם 'יש לו לגלג' ולא כתב 'ויכול לגלג', דכך הוא הדין והמצוה, שיגלג עליה כל מה שיכול. ולפי"ז א"א לתרץ כמהרי"ט, שסבר שרשאי הבעל לגלג. ולטו"א כך היא המידה דעליו לגלג כל מה שאפשר ודוחק לומר דמייירי שצריך לגלג ולא נהג כראוי, ולהיכי תימצא כזה בלבד נתחדש דין דשותה ושונה.⁴

⁴ נמצא שנחלקו מהרי"ט וטורי אבן כיצד ללמוד בלשון הרמב"ם 'יש לבעל', והמעין במקומות אחרים ברמב"ם יראה שפעמים לשון 'יש לו' פירושו רשאי ופעמים מצוה וחיוב: ברכות ז, ב: ...ובשבת יש לו לבצוע פרוסה גדולה. ופירושו צריך (עי' בשו"ע או"ח רעד, ב-מצוה לבצוע). שבת יב, טו: ויש לו לטלטל בכל המרובע הזה (ד' על ד'), ופירושו רשאי. תעניות א, ט: כשם שהצבור מתענים על צרתן כך היחיד מתענה על צרתו, כיצד הרי שהיה לו חולה או תועה במדבר או אסור בבית האסורין, יש לו להתענות עליו ולבקש רחמים בתפלתו. ופירושו צריך. מגילה וחנוכה ג, ט: ימים שגומרין בהן את ההלל יש לו להפסיק בין פרק לפרק אבל באמצע הפרק לא יפסיק. ופירושו רשאי. אישות ה, ו: מתנות שלא הורמו הרי הן כמי שהורמו, לפיכך ישראל שנפלו לו טבלים מבית אבי אמו כהן והפריש מהן תרומה ומעשרות הרי הן כתרומות ומעשרות שנפלו לו בירושה מאבי אמו ואם קידש בהן אשה הרי זו מקודשת, שאע"פ שאינן ראוין לו לאכילה יש לו למכרן למי שהן ראוין לו. ופירושו רשאי. שם יג: יש לו לאדם לישא נשים רבות כאחת ביום אחד ומברך ברכת חתנים לכולן כאחת. ופירושו רשאי. מעשה הקרבנות טז, יז: פירש ואמר הרי עלי להביא תודה ממעות מעשר שני ולחמה מן החולין יש לו להביא כמו שנדר, ואם הביא הכל מן החולין יצא. ופירושו רשאי (עי"ש בנו"כ ופשוט). ועי' מקומות נוספים ברמב"ם. וכבר דן בכגון זה בבאור הלכה סי' רע"ה מיד ברמב"ם שבת כט, יא ותפילה ג, ז (ולא ו, ד כבנדפס).

גלגול שבועה – מי המגלגל?

והנה בדין גלגול שבועה מצינו כמה שיטות בראשונים, מיהו המגלגל, ר"ל האם ב"ד פותחין הגלגולים (כשידוע להם שיש דין ודברים ביניהם בענין נוסף) או שרק אם בעל הדין תובע לכך מגלגלים:

א) שיטת הרמב"ם שבי"ד מגלגלים שבועה רק על פי תביעת התובע וזה לשונו (טוען ונטען א, יב): "כל מי שנתחייב שבועה וכו' מגלגל עליו המשביע כל מה שירצה מדברים שאם יודה בהן יתחייב ממונ". וכך לכאורה ביחס לסוטה – יש לבעל לגלגל.

ב) הרא"ש בפ"ק דב"מ ס"י ד הסיק, מכך שילפינן שבועת ר' חייא קמייתא (העדאת עדים במקצת) מגלגול שבועה דע"א, דע"כ דבי"ד פותחים הגלגולים, "אלמא ב"ד פוסקין השבועה אע"פ שאין התובע טוען שיגלגל עליו לישבע דומיא דהעדאת עדים והודאת פיו". וכן ס"ל לרא"ש ביחס לסוטה: "וכן בסוטה מגלגלין ממילא". נמצא שהכהן (אולי בית הדין) מגלגל ואינו תלוי בדעת הבעל.⁵

ג) שיטה 'אמצעית' יש בדברי הריטב"א (קידושין כז, ב). בסוטה הכהן פותח הגלגולין ואילו בממונות משביעים רק אם בעל הדין תבע כן. ונימק שבכל ענין בעי תביעת בעל דבר, אלא שבאיסורים (גלגול שבועה בסוטה) כל ישראל חשיבי בעל דבר דכל ישראל ערבין זה לזה.

נמצא שלדעת הרמב"ם לעולם אין מגלגלים ללא תביעת התובע. לדעת הרא"ש בית דין פותחין בין בסוטה ובין בממונות והריטב"א מחלק בין ממונות לסוטה. עכ"פ לרא"ש ולריטב"א בסוטה הכהן הוא המשביע ויותר קשה לומר שדין שותה ושונה קיים רק למקרים בהם לא נהגו כדין. אלא דלרמב"ם שהכל תלוי בבעל שמא ניתן (במידה מסויימת וכנ"ל) להעמיד כן.

יעויין מנ"ח (מ' שסה) שהוסיף (בקומץ המנחה), דאף לשו"ע (חוי"מ צד, א) דס"ל שבית הדין משביעים, מ"מ פשיטא ליה שאם התובע אינו רוצה שיגלגלו בודאי אין מגלגלין. ולאחר שהביא דברי הריטב"א, כתב שהרמב"ם פליג ואף לריטב"א אינה מצוה כי אם היתר לכהן, ועוד דאפילו לריטב"א אם הכהן לא גלגל, ההשקאה כשרה והגלגול אינו לעיכובא ואדרבא מדברי

⁵ וכן דעת הנמו"י, ואף הוכיח שבי"ד מגלגלין אע"פ שבעל הדין אינו תובע מכך שבסוטה אמרינן "אמן מאיש זה אמן מאיש אחר אע"פ שאין בעלה תובעה אלא מאיש זה שקינא לה שנסתרה עמו".

הריטב"א מוכח שצריך להשביעה בפירוש על הגלגולים ואם לאו אינה מושבעת עליהם.

וע"ע בשו"ת דברי מלכיאל (חלק שלישי סי' קנג) שנקט שהברירה ביד הבעל בגלגול השבועה בסוטה, ולמד כן מדברי הר"מ יש לבעל וכו' ולדעתו הרמב"ם למד כן, מכך שבמס' קידושין יליף לגלגול שבועה מסוטה ולא אמרין דבסוטה הוי גזירת הכתוב ובכך יישב קושיית מהרי"ט וכנ"ל. בתוך דבריו, לאחר שציין שהברירה ביד הבעל, הוסיף: "וכמו שיכול למחול על קינויו⁶ כן יכול למחול על גלגול השבועה ולומר שעל פרט זה אינו חושדה". וכיו"ב כתב השפ"א במקום:

גם י"ל דמהני מחילת קינוי לענין טומאה דלהבא,⁷ וזה דוחק.

ב. זכות תולה

המל"מ (סוטה ד, יז) הפנה לספר קרבן חגיגה (אות פב) שם מהר"ם גלאנטי יישב קושיית המהרי"ט בכמה אופנים:⁸

קיי"ל דזכות תולה לסוטה ששתתה (סוטה כ, רמב"ם סוטה ג, כ), וי"ל דזכות שפיר תולה להשקאה קמייתא, אך אם יחזור וישקנה י"ל שהואיל והשם

⁶ אמנם יש להעיר דקיי"ל (רמב"ם סוטה א, ז) דמחילת בעל מהני לפני סתירה, אך לאחר סתירה אינו יכול למחול והכא אחר סתירה הוא. ועי' תוס' סנהדרין פח, א ד"ה קינויו מחול, שכתבו דקינויו מחול דוקא קודם שנמחקה המגילה אך אחר המחיקה אינו יכול למחול ודבריהם צ"ב דבסוטה כה מבואר דלאחר סתירה לא מהני מחילה, ועי' ירושלמי סנהדרין ה, ו ובבאור דברי התוס' עי' באריכות בתשובת החיד"א יוסף אומץ סי' צט, ובדברי הירושלמי עי' אור שמח סוטה א, ו וצ"ל בדברי תוס' (כמבואר בירושלמי) דמחילה מועילה אף לאחר סתירה אך מ"מ אסורה עליו ושייכת מחילה למנוע השקאה, ולאחר מחיקה לא מהני מחילה אף שלא להשקותה. ועפ"י י"ל בנדון דידן דאף שהוא לאחר השקאה מהני מחילתו להבא (ולא תאסר, כמובן, ללא קינוי וסתירה נוספים), ואף על הגלגול מהני מחילה כל עוד אין הדבר מונע ההשקאה.

⁷ כיו"ב וביתר באור עי' כלי חמדה פי' נשא אות ו ד"ה ומה שיש לקיים, עמ' כה, והלאה.

⁸ בתחילת דבריו כתב שניתן היה לפרש שהמים בודקים לעתיד רק מאותו אדם שקינא לה, או לחילופין יש דין של שונה ושונה אם נתגרשה ונישאת לאדם אחר.

אמנם שתי אפשרויות אלו אינן מעלות ארוכה לדברי הרמב"ם, שכן הרמב"ם כתב שאם חזר וקינא לה מאותו אדם שכבר שתתה מחמתו פעם ראשונה, נאסרת עולמית, ואף כאן יש לשאול – הרי המים הראשונים אמורים לבדקה אף עתה, ואם היא לא נבדקה, לכאורה מוכח שהיא טהורה; ותירוץ השני נסתר מדברי הר"מ שכתב להדיא דשונה ושונה כשבעלה הראשון חזר וקינא לה מאיש אחר וצ"ע.

נמחק שנית "כמעט כמעט תאבד כמו רגע במצולות מבהילות ולא יהיה זכות שיתלה לה".

ז"א שאה"י אף בלי השקאה נוספת המים הראשונים אכן יבדקוה, אך יש נפ"מ מהשקאה שניה. אמנם יש להעיר שלתירוץ זה נמצא שהשקאה שניה – כל עניינה למהר מיתתה ואין בה נפ"מ להתירה לבעלה (דאף בלי שתיה נוספת י"ל שמותרת לבעלה מחמת המים הראשונים, ואין להקשות דילמא זכות תולה לה, דא"כ כיצד מותרת לבעלה מיד אחרי ההשקאה הראשונה ופשוט) וראה לקמן בענין השקאה שאינה מתירה האשה, שבפשוט לא מצינו השקאה אא"כ עניינה להתירה לבעלה.

באופן אחר כתב השפ"א בחידושיו במקום, וז"ל:

ולמ"ד זכות תולה י"ל דתלי' בשעת השקאה לכן משקין לה שנית.

נראה שכונתו 'דתליא בשעת השקאה' שאם בשעת ההשקאה הראשונה היתה לה זכות שוב מים אלו (הראשונים) לא יבדקוה מחמת טומאה עתידית, ולכן בעינן השקאה נוספת.

ג. מים שאיבדו סגולתם

1. עדים במדינת הים

המל"מ (סוטה א, יד) דן באריכות בדינו של רב ששת, שכל שיש עדי טומאה אין המים בודקין אותה, האם מדובר בעדי טומאה על סתירה זו שמחמתה אמורה לשתות או כל עדי טומאה. בתוך דבריו הציע ליישב קושיית מהרי"ט באופן הבא:

"ואני הייתי רגיל לומר דמים אלו כל שנשתו כדין, שאם היה טומאה באותה סתירה היו בודקין אז יש להם כח שאף אם היתה טהורה באותו פעם אם חזרה ונטמאת היו בודקין אותה על הטומאה השניה אבל אם בפעם הראשונה נשתו שלא כדין כגון שהיו עדים באותה טומאה לפיכך לא בדקוה א"כ אפילו אם חזרה ונטמאה ובאותה טומאה לא היו עדים אין המים בודקין הטומאה השניה ולפיכך חוזר ומשקה אותה משום דאימור על הטומאה ששתתה פעם ראשונה היו עדים בדבר ולפיכך אזדא לה סגולת המים ולפיכך לא בדקוה אף מטומאה שניה".

ומוסיף המל"מ שפירוש זה יתכן רק אם נאמר, שעדי טומאה שמונעים בדיקה הם רק עדי טומאה על סתירה זו, דאל"ה כל שלא נבדקה בראשונה מטעם זה דאיכא עדי טומאה, מה תועלת בבדיקה שניה, ע"ש.

החת"ס בתשובה (אבה"ע ח"ב צו) הוסיף לבאר את דברי המל"מ: על אף שגזרה תורה שסוטה מותרת לבעלה אחרי קינוי וסתירה (לאחר ששתתה) אף שיתכן ויש עדי טומאה במדינת הים מ"מ אין לחוש לכך. וא"כ מדוע חוזר ומשקה? אלא הואיל ויש קינוי וסתירה חדשים רשאי לחזור ולהשקותה.⁹

הכלי חמדה (פי' נשא אות ו) תמה על המל"מ דמה ירויח בהשקאתה? אף אם תמצא טהורה בבדיקה כעת, יתכן ולא היתה טהורה בסתירה הראשונה ולא נבדקה כי היו עדי טומאה, אלא דאמרינן דזנות בעדים לא שכיחי (סוטה ו, א), א"כ מהיכי תיתי לחשוש לכך כעת. ואם רשאי הבעל לחשוש ומחמת זה לחזור ולהשקותה, מדוע תותר לו לאחר השקאה? והואיל וממילא אתה מתירה גם לאחר השקאה שניה מדוע להשקות? "וזה ודאי אין לומר דעכ"פ משקין אותה דילמא יתברר לן בבירור גמור דזינתה דהמים יבדקו אותה, זה אינו כיון דעל היתר לבעלה לא תועיל השקאה רק לאסור אותה באיסור ודאי ועל זה לא שייך השקאה ולא הותרה מחיקת השם וז"ב בעיני". סברה זו כבר נזכרה לעיל, שהשקאה שלא תועיל להתיר האשה לבעלה (או מפני שבין כך ובין כך אסורה עליו, או כבנדו"ד שמ"מ מותרת – אם לא תבדק) אין בכה"ג השקאה (ועיין לקמן תחת הכותרת 'השקאה שאינה מתירה האשה').

2. 'היו לה עדים' – הראויים להעיד?

המל"מ הנ"ל העלה, שההלכה של רב ששת שהיו לה עדים במדינת הים אין המים בודקין היא רק אם העדים הם על טומאה בסתירה זו (דרך באופן זה משכחת לה שונה ושונה).

האור שמח (סוטה ג, כג ד"ה ומזה) דחה ראיתו וכתב, די"ל שעדים על כל זנות שלה מבטלים הבדיקה, ומשכחת לה דשונה ושונה (ומה תועלת בהשקאה נוספת אם היו עדי טומאה בעלמא?) כגון שמתו העדים לאחר השקאה ראשונה. השתיה הראשונה אכן לא בדקה, אך יש מקום להיותה שונה ושונה הואיל ויתכן ובראשונה היו עדים וכעת הם מתו.

ויש לעיין מדוע המל"מ לא סבר כדברי האו"ש.

⁹ יש לעיין אם בכה"ג שייכת מחלוקת התנאים אם מצוה או רשות לקנא.

וי"ל שהמל"מ אזיל לשיטתו וכפי שיתבאר: המים אינם בודקים סוטה שיש לה עדים במדינת היס. והנה בב"י (אבה"ע קעח) איתא דבשנים אומרים נטמאת ושנים אומרים לא נטמאת היו משקין אותה. ותמה התרומת הכרי (סי' לא ד"ה נקטינו, לאחר שכתב שמצא כן אף בדברי בעל המאור) הרי לצד זה שנטמאת ויש לה בי' עדים אין המים בודקין אותה, וא"כ כיצד ניתן להשקותה, ממנ"פ המים לא יבדקוה – או שהיא טהורה ואף אם נטמאה יש לפנינו כת המעידה שנטמאה, ומפני כת המכחישה (ויתכן ואינם דוברי אמת) נשקה אותה? ולמד מתוס' (יבמות קיז, ב ד"ה לא צריכא, בחלק הנמשך בקיח, א) שבתרי ותרי אינה שותה. ובשם אחיו מוהר"ר חיים ש"ן כתב: "ואחי אמר דהיכי דאיכא תרי ותרי המכחישים אלו את אלו גם רב ששת סובר דהמים בודקין אותה" ועל כך כתב: "ואין דבריו נוחים לי כיון דהיו עדים בעת הטומאה שוב אין המים בודקין אותה וכו'".

ז"א שלבעל תרומת הכרי ההלכה של רב ששת קיימת כשהיו עדים בשעת הטומאה ולא דוקא כשקיימים עדים בשעת ההשקאה. ואולי הב"י ובעה"מ סוברים שעדים המונעים השקאה הם רק עדים שיכולים להעיד בזמן השקאה ועדותם תתקבל.¹⁰

כיו"ב עי' מל"מ (סוטה ג, כג סוד"ה אבל הנראה), שהקשה לתוס' (ו, א ד"ה ושבאו לה עדים) דס"ל שאף ע"א מונע השקאה, צ"ב משבועות לב, א בענין שבועת העדות דהכל מודים בעד טומאה, ובתוס' בשבועות הקשו מדוע העד גרם הפסד כתובה בכך שכפר ונשבע שאינו יודע עדות, הרי יכול לטעון שאף בלי עדותו תשתה ותמות וממילא ייפטר הבעל מכתובתה (ותירצו דפעמים הרבה זכות תולה). והמל"מ הקשה דהלא הוא עד טומאה וממילא המים לא יבדקוה! ועי' נו"ב (אבה"ע מהדו"ת קסא) ובאבנ"מ (קעח) שתרצו דלאחר שהעד כפר ונשבע שוב אינו יכול להעיד שנטמאה, וממילא אינו מעכב הבדיקה כדין מי שהיו לה עדים דשוב לא מיקרי שיש לה עד כיון שכעת אינו יכול להעיד (דהוי חוזר ומגיד). וצ"ל שהמל"מ סובר שהזמן הקובע לדינו של רב ששת הוא לא זמן ההשקאה אלא זמן הטומאה, וכל שבאותה שעה היה עד (או עדים, לחולקים על תוס') שוב המים לא יבדקוה. (וצ"ל שזו גזה"כ ולא מטעמא דכתיבנא לקמן, שכל שיכול להתברר לא חידשה תורה תורת בדיקה בהשקאה).

¹⁰ ע"ש בתרומת הכרי באריכות בענין תרי ותרי כמאן דאיתא או כמאן דליתא ואכמ"ל בזה.

מעתה י"ל דהמלי"מ לשיטתו, ולכן אף אם היו עדי טומאה בשעת סתירה ומתו לפני השקאה, המים לא יבדקו אותה. וכן משמע שנקט בעל תרומת הכרי הנ"ל, והאו"ש סובר שהזמן הקובע הוא כשרות העדים בשעת ההשקאה וכל שמתו לפני השקאה המים בודקים אותה.¹¹

3. עדי טהרה

הכלי חמדה מציע יישוב אחר לקושיית מהרי"ט בדומה לתרוץ המלי"מ אך באופן הפוך! איתא בברכות לא, ב שחנה אמרה אלך ואסתתר בפני אלקנה בעלי. ותמה הפנ"י חנה דנביאה היתה היאך רצתה לעבור על איסור דאורייתא דיחוד, והוסיף: "ואף אם תמצי לומר שהיתה מטמנת עדים אחורי הגדר בענין שאותן עדים היו יכולים להרגיש ולראות שלא נעשה דבר וע"י עדים אחרים שראו סתירה גמורה היה מקנא לה אלקנה בעלה, אלא דאפ"ה מאן יימר דבכה"ג בדקו מיא כי בשיש עדים שהיא טהורה ובודאי לא גריעי עידי טהרה מעידי טומאה דאמרינן בסוטה אפילו כשיש עדים במדינת הים לא בדקו לה מיא וממילא דלפני"ז לא שייך בכה"ג ונקתה ונזרעה" (ע"ש שהסיק שאמרה כן דרך טענה, אטו מיגרעה גרעה מפני צניעותה, דאילו לא היתה צנועה והיתה נסתרת היתה זוכה וכו').¹²

עכ"פ נמצאנו למדים מדברי הפנ"י שחידש מסברה, שאם יש עדי טהרה על הסתירה, המים מאבדים סגולתם ולא מתקיים וניקתה וכו'. מעתה יש לומר שיש כאן עילה לחזור ולהשקות לאחר קינוי וסתירה נוספים, כי יתכן והמים הראשונים איבדו סגולתם – לא מפני עדי טומאה במדינת הים (וכדברי המלי"מ) אלא להיפך בגלל עדי טהרה (כפנ"י) ולפי"ז שפיר לא תותר עד שלא תשתה, ואין השקאה שניה תלויה בחשש לזנות בעדים.

ד. בדיקת הבועל (כשהיא אנוסה)

בדברי השואל, המובאים בכלי חמדה (פי' נשא אות ו) מובא ישוב לקושיית מהרי"ט:

¹¹ העירוני מלשונו של רב ששת: סוטה שיש לה עדים במדינת הים וכו', ומדוע לא נקט סוטה שהיו לה עדים? וי"ל דפרט לנדון בפנים אין נפ"מ מהלכה זו כל שמתו העדים דלא ידענא בהו כלל, ולכן אמר רב ששת עדים במדינת הים, ונפ"מ אם יבואו אחר השקאה ויעידו.

¹² ע"ש בכלי חמדה ד"ה אמנם, שסבור שחידושו של הפנ"י תלוי במחלוקת תנאים, האם כשהאשה נמצאת טהורה, מ"מ עבדה איסורא בזה שנסתרה וגרמה למחיקת השם ולשבועה, ע"ש.

איתא בירושלמי (הובא במל"מ סופ"ב מסוטה) דאם המים בדקו את הבועל ולא אותה, אמרינן דהיה באונס, וא"כ בכה"ג אשת כהן תאסר. ולפי"ז משכחת לה שותה ושונה אם היה בעלה כהן. ומה שנמצאת טהורה אחרי שתיה ראשונה, ועתה חזר וקינא לה יתכן והמים לא בודקים אותה כעת כי היא היתה אנוסה "וזה ודאי אין סברא לומר דיבדקו את הבועל לעתיד היכא דאין בודקין אותה" ולכן שפיר יש צורך לחזור ולהשקותה, כי אם הבועל יבדק היא תאסר על בעלה. ובקיצור – יש תועלת בהשקאה שניה, כדי לבדוק את הבועל, שלא יבדק על סמך שתיה ראשונה שלה.

הכלי חמדה דחה תירוץ זה. במקום שידוע שלא זינתה ברצון, אלא ספק על זנות באונס בלבד אין משקין כלל. דלרמב"ם דס"ל ספיקא דאורייתא מהתורה לקולא וספק סוטה לחומרא משום דאיכא רגלים לדבר, בנדו"ד שהספק הוא רק ספק אנוסה, לאונס – אף לאחר קינוי וסתירה – אין רגלים לדבר ושוב הדר דינא דספיקא דאורייתא לקולא מהתורה. ואף לחולקים על הרמב"ם וס"ל סד"א לחומרא מהתורה, מ"מ זונה לכהן לא חשיב דבר שבערוה והואיל וע"א נאמן באיסורין ואפילו בעל דין עצמו נאמן, א"כ האשה עצמה נאמנת לומר שלא זינתה הואיל וע"י המים הראשונים נתברר שלא זינתה ברצון ועל ספק זנות באונס נאמנת.¹³ ולפי"ז לא שייך השקאה כלל.

עוד יש להעיר על דברי השואל הנ"ל, דמלבד דאין לחשוש לאונס (דאין לכך רגל"ד) ויש אמנם לדון אם נכנסה עמו למקום סתר ברצון אי חשיב אונס, מונח כאן חידוש נוסף. ממנ"פ – אם בעלה כהן כיצד זה סתם הרמב"ם דשותה ושונה, הרי דין זה (לתרוץ הנ"ל) שייך רק באשת כהן, ואם נאמר שכונתו דאף באשת ישראל נשקה על מנת לבדוק הבועל, נמצא ששייכת השקאה כשהנפ"מ היא לא להתיר האשה לבעלה אלא כדי לבדוק הבועל.¹⁴

¹³ ואפילו למקצת פוסקים שאשה אינה נאמנת באיסורין (עי' דברי אמת בענין זה) י"ל דהכא נאמנת כמו שנאמנת לכו"ע בעניני טומאת נידה וטהרתה, וכמו שנאמנת לעצמה נאמנת לבעלה (רמב"ן) ה"ה הכא.

¹⁴ וכעין הערה זו ע"י לעיל על תירוצו של המל"מ.

השקאה שאינה מתירה האשה

עיי רש"י סוטה ו,ב (ד"ה שמת הוא), שבמת בעלה אינה שותה דאמאן בעינן למישריה.¹⁵ והקשה הרש"י דעדיין איכא נפ"מ טובא בהשקאה זו, דנפ"מ אי שריא ליבם¹⁶ ולאכילת תרומה, ולמשריא לבעול. מוכח א"כ מדברי רש"י, שעיקר יסוד ההשקאה הוא להתירה לבעל וכשלא תותר לו ע"י שתיית המים אין להשקותה כלל, וה"ה לכאורה לנדון דידן, שלפי הצעת השואל בכלי חמדה, כל מטרת ההשקאה היא לבדוק הבעול. וכן יש לומר בסברא עפ"י דברי חז"ל, שהותרה מחיקת השם להטיל שלום בין איש לאשתו, ולא למטרות אחרות.

אמנם עיי רמב"ם בפרוש המשנה (ר"פ רביעי לדף כד,א), דתנן התם שאשת כהן שותה ומותרת. ובגמ' – פשיטא, מהו דתימא שאינה בפרשה דהיא לא נתפשה כתיב, קמ"ל. אך הרמב"ם כתב (ואולי כך היתה גירסתו בגמ') וז"ל (מהדורת הרב קאפח):

היה עולה בדעתינו שאשת ישראל אשר אם זנתה באונס מותרת לבעלה היא ששותה ותותר לבעלה, אבל אשת כהן אשר אם זנת באונס אסורה עליו היינו אומרים שאינה מותרת אחר ששתתה שמא באונס נבעלה ולפיכך נצולה אבל היא אסורה עליו, לפיכך השמיענו שהיא שותה ומותרת לבעלה.

מבואר שהו"א, עכ"פ, להשקות אשת כהן אף שלעולם לא תותר לו. הרי שיש השקאה אף ללא היתר האשה. ודוחק לומר שהיא גופא קמ"ל תנא, שההשקאה היא רק להתירה.

שו"ר מה שכתב בזה בספר יד המלך סוטה פ"א בבאור שיטת הרמב"ם, דמקנין משחוף, והקשו דאין ביאתו ביאה. ומאן לקבל התרוץ, דאע"פ שאינו אוסר בביאתו, שאני אחרי קינוי וסתירה דבקפידת הבעל תליא (וכבר האריך בכגון זה בשו"ת בית הלוי) ע"ש. ולכן ר"ל דאע"פ שלא תאסר לבעלה מחמת ביאת שחוף, מ"מ שפיר יש להשקותה, דבתרומה לא כתיב 'שכבת זרע' אלא

¹⁵ הקשה הרש"י מדברי רש"י לקמן כד,א דבמתו בעליהן עד שלא שתו כתב רש"י דבעינן והביא האיש את אשתו, וצ"ב למה לי האי קרא ת"ל כדבריו כאן דאמאן בעינן למשריה, וצ"ע.

¹⁶ אמנם אי מצד להתירה ליבם יש להשיב דהואיל ובשעת נפילה היתה אסורה, אע"פ שאח"כ תמצא טהורה – למפרע, מ"מ בשעת נפילה היתה אסורה מדין ספק כודאי וכל יבמה שאין אני קורא בה בשעת נפילה יבמה יבוא עליה וכו'.

ובת כהן כי תהיה לאיש זר בלבד ושחוף בכלל. וא"כ י"ל דשייך להשקותה ותבדק אע"פ שמוותרת לבעלה! (ואם אכן נבעלה לשחוף יבואו בה המים!). ויצא לו חידוש לדינא דבזמן הזה, שאין השקאת מי סוטה נוהג, ואין נפקא מינה בקינוי וסתירה בזמן הזה רק לענין איסור לבד, אם קינא לה בזמן הזה משחוף ונסתרה עמו מותרת לבעלה, וסיים דצ"ע לדינא. נמצא שלשיטת יד המלך אכן שייך השקאה גם כשאין ענינה להתירה האשה לבעלה ודבריו מחודשים.¹⁷

ה. תשובה לענין מנוקה מעון

בעל הקרבן חגיגה מסתפק מה הדין באיש שאינו מנוקה מעון באופן שאין המים בודקין אותה, אם מהני תשובה להחשיבו מנוקה מעון, ואם כן א"ש, די"ל דמים ראשונים לא בדקוה הואיל ולא היה מנוקה מעון ושוב לא יבדקוה לעתיד ולכן שפיר חוזר ומשקה אותה. וסיים 'והדבר צריך מתוך'. יש להעיר, שלתירוץ זה האפשרות של הבעל לחזור ולהשקותה כרוך בהודאתו שלא היה מנוקה מעון (א"י"צ הודאת פיו אך זו המשמעות של שותה ושונה לאחר קינוי וסתירה נוספים).

באופן קצת שונה כתב הנצי"ב בחידושי מרומי שדה, שאם המים הראשונים נשתו כראוי ונמצאת טהורה אכן ראויים הם לבדקה אף בעתיד, אך אם אח"כ הבעל בא ביאה אסורה באופן שכעת אינו מנוקה מעון שוב בטל כח המים לבדקה. אלא דא"כ מה מהני שחוזר ומשקה דמים שניים לא יבדקוה הואיל ואינו מנוקה מעון? לכך הוזקק הנצי"ב לומר שתשובה מהני להחשיבו מנוקה מעון.¹⁸

¹⁷ ועיי אור שמח (סוטה ג, כג) וז"ל: "והנה בירושלמי (שם ד, א) אמר טעמא דנשים האסורות לקיימן אין המים בודקין אותן, אמר ריב"ב כלום המים באין להתירה איש לאשתו, וזו כיון שכנסה אומרים לו הוצא, וכן איתא בבבלי (שבת קטז, א) ומדרשות, ומה לעשות שלום בין איש לאשתו אמרה תורה ימחק שמי על המים, וכאן שאף אם שתתה והיה תועלת בבדיקתה לידע מזה אם נטמאה, בכ"ז בכה"ג ידעינן רצון התורה דאין תועלת בקרבנה ושתייתה, דבכל גווגי אף אם נאמר דהמים יבדקו אותה לא תהיה טהורה לבעלה, וא"כ הוה קדושת המנחה מעיקרא בטעות" (ועיי"ש מה שדן בכך האוי"ש). ולכאורה ניכר מדבריו כפי שצויין בפנים מדברי רש"י, שאין השקאה שאין מטרחה להתיר האשה לבעלה.

¹⁸ עפ"י הנצי"ב מובן מדוע חשיב 'שותה ושונה', דהשקאה ראשונה כראוי היתה אלא שנתקלקלה עתה כשהוא אינו מנקה מעון, אך לקרבן חגיגה יש להעיר קצת מלשון 'שותה ושונה' דכל ההיכי תימצא הוא כשלא היה מנוקה מעון מעיקרא נמצא שלא שתתה מעולם. וביותר, במה נחלקו תנאים אי שונה ושותה – בבעל אחד ושני בועלים – הרי מתברר שלא שתתה כלל?

עפ"י דרכו מרויח הנצי"ב ביאור בדברי הברייתא: "דתניא לא כשאמר ר"מ אמן שלא אטמא שאם תטמא המים בודקין מעכשיו, אלא כשתטמא המים מערערין אותה ובודקין אותה". וצ"ב היאך יעלה על הדעת שתבדק ותענש לפני העבירה. אך הנצי"ב באר לשיטתו: המים יבדקו בעתיד בהתאם למצב בעתיד (נפ"מ אם בעתיד הבעל לא יהיה מנוקה מעון) ולא בהתאם לזמן השתיה, ואם הבעל אינו מנוקה מעון מחמת עבירה שלאחר ההשקאה, שוב לא יבדקו המים בעתיד. ובפירושו זה לברייתא הנצי"ב הוא בר מזליה דהמני"ח (מ' שסו אות ו).¹⁹ וכיו"ב כבר כתב בספר קרבן חגיגה סי' פב.

אמנם בענין זה אי מהני תשובה להיות הבעל מנוקה מעון, כבר עלה ונסתפק המל"מ (סוטה ב, ח ד"ה ויש להסתפק), והוא סבור ד"ו(מלבד שהדברים לפי פשטן כך הם מורים (שלא מהני תשובה) ואף הביא ראיה לדבריו: דאיתא ביבמות (נח, א) ובקידושין (כז, ב) אהא דתניא 'אמן שלא שטיית ארוסה' האי ארוסה היכי דמי וכו' אלא דקני לה כשהיא ארוסה ואיסתתרה וקמשקה לה כשהיא נשואה מי בדקי לה מיא והתניא ונקא האיש מעון בזמן שהאיש מנוקה מעון המים בודקין את אשתו וכו' (ובכה"ג אינו מנוקה מעון דבא עליה

¹⁹ ולהעיר מהירושלמי (ב, ה), הובא בתוס' יח, א ד"ה אמן) שם נאמר "אלא המים פקודים בה לכשתטמא המים בודקין אותה למפרע". ותיבת למפרע צ"ב לפי דברי הנצי"ב. (אלא שאף לפרוש קרבן העדה והפני משה, תיבה זו צ"ב). עוד צ"ב מדוע תוס' הביאו כן מהירושלמי והרי הדברים מבוארים אף בבבלי (יח, ב) וכן העירו הקרן אורה והרשי"ש ועי' שפי"א, אלא שהמעין בירושלמי יראה חילופי נוסחאות בפסיקה זו ואולי תוס' לא באו לחדש אלא להורות גירסה נכונה בירושלמי (ולכך רמז קרבן העדה שעל גירסתו בירושלמי כתב "וכי"ה גירסת תוס'"). אך בספר תורת הקנאות העלה ארוכה לכל הנ"ל. ורצה לומר שכונת הירושלמי 'למפרע' הוא שאם יש לה זכות דתולה לה ב' ג' שנים, זכות זו תולה לה מעכשיו אע"פ שתטמא בעתיד וזה כונת הירושלמי 'למפרע', וא"ש שתוס' הביאו מהירושלמי כי תיבת למפרע ליתא בבבלי. ובה דחה דברי הגהות פורת יוסף שנתקשה כנצי"ב מהיכי תיתי שתבדק עכשיו על שם העתיד, ור"ל דהו"א שזכות תתלה מעכשיו וקמ"ל שלא, ולדברי תורת הקנאות אדרבא מבואר בירושלמי להיפך, דבנקודה אחת נבדקת למפרע, שאם יש לה זכות תולה, זה מתחיל משעת השקאה ראשונה. (בעל הקרבן חגיגה (סו"ס פב ד"ה ובגליון כתוב עוד) כתב דהבבלי והירושלמי פליגי באופן הבדיקה להבא, דלירושלמי המים כפקדון ובודקים רק בעתיד ואילו לבבלי הבדיקה היא על פי שעת השתיה ונפ"מ כנ"ל אם בא ביאה אסורה בין השקאה לטומאה דידה, אלא שהדברים צ"ב עם לשון הירושלמי 'למפרע').

שו"ר שהנדון, בחלקו, כבר מופיע בראשונים. דבתוס' הרא"ש העיר, שאם לר"מ נבדקת כעת על העתיד 'היאך תטמא עוד' (נראה שאין זו קושיית הקרן אורה והרשי"ש והמני"ח דאדם אינו נידון על שם העתיד, אלא מצד זה שבפועל אם תמות כעת לא תחטא כלל), ולכן באר שהו"א שהמים עושין רושם מזמן השתיה שאינה יולדת ואינה משבחת אף שכעת היא טהורה (ואולי כונתו דאף מתנוונה, דאל"ה יש עוד נשים שאינן יולדות), וקמ"ל שאין הדברים כן ועל חטא עתידי יבדקו רק בעתיד, ולפי"ז אין כאן מקור לדברי האחרונים הנ"ל.

אחרי קינוי וסתירה). ואי נימא דמהני תשובה לוקמא בעשה תשובה לאחר שנודע לו שהיא נסתרה, אלא ע"כ דלא מהני תשובה.²⁰ ומכח ראייה זו דחה את נטיית בעל הקרבן חגיגה לומר דתשובה מועילה בנדו"ד.

על דברי המל"מ השיב רבי דוד פרדו בספרי דבי רב²¹ דאם קינא לה בעודה ארוסה ואיסתתרה ונכנסה לחופה, הרי כל כניסתה לחופה באיסור ובעמוד והוצא קאי, ולכן לא תועיל תשובה, אטו כהן שישא גרושה תועיל לו תשובה מבלי שיוציאנה?! ואין זה בעל תשובה עד שיגרשנה לתקן הנישואין שהיו באיסור וסיים 'דאכתי הא מילתא רפויה היא בידנו'.

ויש לעיין בדבריו, דאם נאמר שרשאי להשקותה, א"כ אין לראות בכך שאינו מגרשה חסרון בתשובתו.

באופן אחר דחה בעל התורת חסד (שו"ת אבה"ע ו,ו) את ראיית המל"מ, בטענה שיש לחלק בין תשובה על ביאה אסורה בעלמא לבין תשובה לאחר שבא עליה לאחר שנסתרה, דהואיל ואינו מנוקה מעון בהאי סוטה גופא שוב לא תועיל תשובה לענין זה. וביסס חילוק זה עפ"י הספרי, דעיקר ענין מנוקה מעון מכוון לעון זה המסויים באשה זו, ואילו לאינו מנוקה מעון שאר ביאות אסורות יליף לה בסוטה נו, ב מקרא אחרינא. ועוד הוסיף בסברא על פי הגמ' ביבמות צה, א, דבעל שמחל על השתיה אינו יכול לחזור בו ('אמר אין אני משקה'), וא"כ אם בא עליה לאחר קינוי וסתירה – דבר המבטל ההשקאה, אין לך מחילה גדולה מזו!

באופן אחר יש לדחות ראיית המל"מ. אף אם תשובה מועילה, י"ל דאם אירע הדבר (שאינו מנוקה מעון) לאחר קינוי וסתירה – משחלה כבר חובת השקאה – נמצא שבטל דין ההשקאה ושוב לא תועיל תשובה לענין שתיה זו כי אין בכח תשובה לחייב השקאה, והחיוב הראשון כבר בטל, וזהו נידון הסוגיא הנ"ל ביבמות וקידושין, משא"כ בצירוייהם של הקרבן חגיגה והנצי"ב בהם החזרה בתשובה קדמה לקינוי וסתירה וי"ל דשפיר מיקרי מנוקה מעון וחלה חובת השקאה.

²⁰ ואף דמיררי בשוגג כמבואר בתוס' שם ד"ה ונקה. אמנם ע"ש במל"מ לעיל מיניה בארוכה, ערוך לנר בסוגיין וישרש יעקב.

²¹ מהדורת מכון לב שמח עמ' ס. וע"ש שלא מצא בדברי הקרבן חגיגה נטייה אלא הסתפקות בלבד.

ו. חידושו של ה'זכר יצחק' – היחס בין השבועה לבדיקת המים

ע"י בספר נחל יצחק (צב לסעיף ב ד"ה וע"פ דברי הרא"ש) שיישב קושיית מהרי"ט כך :

שבועה לשעבר חמורה יותר משבועה להבא כי בשעה שנשבעים לשעבר כבר עוברים על איסור, משא"כ להבא, יתכן וסבור בשעת השבועה לקיימה. ולכן מצינו הסוברים בחו"מ לד,ה שבגין שבועה להבא לא נפסלים לעדות. ובדברי הרא"ש (גיטין פ"ד סי' ח) מצאנו שאף לסוברים שנעשה חשוד כשעבר על שבועה להבא, מ"מ שבועה להבא – אין ענשה מרובה כשבועה לשעבר. מעתה, כותב הנח"י, י"ל שחוזר ומשקה אותה כי השבועה דאמן שלא אטמא פחות חמורה משבועה שתשבע על העבר. וכיו"ב כתב בספר תורת הקנאות סוטה יח,ב.

והדברים צ"ב דסוכ"ס אמר ר' מאיר שהמים בודקין אף להבא (וכן קשה מדוע אם חזר וקינא לה מאותו אדם דאינה שותה, מדוע נאסרת עולמית?) ומה תועלת/צורך יש בהשקאה נוספת ע"מ להחמיר בשבועתה, סוכ"ס אם לא בדקוה המים, מוכח לך שהיא טהורה?

ואולי ניתן להעמיס בדבריהם את חידושו של הזכר יצחק (כח אות ב) :

סוטה מותרת לבעלה אחרי שתיית המים, לא מפני בדיקת המים אלא מכח נאמנות האשה, אלא שלולי חידוש התורה היתה נאמנת בטענת ברי, ובקינאי וסתירה חידשה תורה שתהא נאמנת רק בשבועה. והרי זה דומה לדיני ממונות בכמה מקומות בהם בעל דין צריך שבועה לחזק טענתו כבמודה במקצת וכיו"ב, ולכן ילפינן גלגול שבועה מסוטה. אלא שבסוטה הוסיפה התורה שיהיה איום לשבועה ע"י דין ההשקאה, שאם תשקר תענש. לפי"ז מעיקר הדין היתה צריכה להיות מותרת לבעלה מיד לאחר השבועה (אף קודם השקאה) אלא שאילו התרנו מיד כשנשבעה אז ההשקאה לא היתה איום ולכן חובה להשקותה. ואם קודם מחיקת הפרשה מסרבת לשתות, מוכח לנו ששבועתה היתה בשקר. (ואם נשפכו המים, בעי כתיבה והשקאה אחרת, רמב"ם ד,יא, בשביל שחלה עליה דין התורה של השקאה). לפי"ז מיד לאחר השבועה נסתלק דין ספק כודאי אלא שאם לא תשתה תיאסר בשביל הספק שנולד לנו כעת מסרובה לשתות. ולכן אם ניתן להשקותה, כגון שנשפכו המים ואפשר לחזור ולכתוב פרשה וכו' שפיר חשיב ניתן לברר אך אם (בדיעבד) הקריבו מנחתה קודם השקאה מהני בדיעבד.

מעתה לפי"ז א"ש הא דשותה ושונה אף שמגלגלין להבא. אדם שנשבע לפרוע חובו, וכעת נתבע לפרוע החוב וטוען פרעתי באופן שנתחייב שבועה, האם לא נחזור ונשביעו בטענה שכבר נשבע, בשבועה להבא, שיפרע החוב? נאמנות בשבועה היא בשבועה לשעבר ולכן שפיר יחזור וישבע. לפי"ז אף שהמים בודקין גם להבא, וזו שבעלה חזר וקינא לה ולא ארע לה דבר – לכאורה – בדוקה ועומדת היא, מ"מ אינה מותרת לבעלה, כי ההיתר לבעלה הוא רק מכח נאמנותה בשבועה לשעבר ולכן חוזר ומשביעה (ומשקה אותה – לצורך האיום וכנ"ל).

וע"ע בסוטה יח,א כמה ספקות בענין ההשקאה והרמב"ם (ד,יא) פסק שלא ישקה ואם השקה כשר. והכס"מ כתב שמספק לא מחייבין אותה לחזור ולשתות. וצ"ע דאיך מותרת לבעלה מספק, הרי אחרי קינוי וסתירה נאסרת אא"כ תבדק ותמצא טהורה והכא ספק לן בכשרות הבדיקה (קושיית הקרן אורה והמנ"ח מ' שסה)²²

והזכר יצחק מיישב לשיטתו: האשה מותרת לבעלה מכח נאמנותה בשבועה. הצורך בהשקאה הוא רק מחמת "חובת ההשקאה שחלה עליה" ומספק אין לחייבה (וע"ש ראייה לדבריו מפסק הרמב"ם שמהני קרבן קודם השקאה).

כאמור, יתכן ולדברים אלו רמז הנחל יצחק.

ייתכן ונמצא סימוכין לשיטתו המחודשת של הזכר יצחק, בדברי הש"ך. יעויין חו"מ פז, כה: "טוען על חבירו: גזלתני או גנבת ממני, והוא כופר, אע"פ שלפי טענות התובע פסול לישבע, אפילו הכי נשבע לו. ודוקא שתבעו הממון, שעיקר התביעה הוא משום ממון, אבל אם עיקר התביעה הוא משום האיסור, אין משביעין".

ובסמ"ע שם ס"ק עח באר דאע"פ שמתביעת האיסור יש נפ"מ לענין ממון, אין משביעין. והש"ך (ס"ק נו) הוסיף כגון בהיא אומרת קדשתני והוא אומר לא קדשתך, אך הדין עצמו הניח בצ"ע, דאדרבא באיסורא אמרינן בפ"ק

²² והרב שך באבי עזרי באר שיטת הרמב"ם כך: בדין סוטה (ספק) שאסרה התורה, יש חידוש דקיי"ל דאין אוסרין על היחוד, אלא דחידשה תורה דלאחר קינוי וסתירה: (א) יש לפנינו ספק. (ב) ספק זה נידון כודאי (עי' גר"ח יבום וחליצה ו,יט). וראיה לכך מדין בעל שמחל על קינויו דמהני ויש מ"ד שמהני אפילו לאחר סתירה וע"כ שהאיסור נובע מקינוי וסתירה. וא"כ, באר האבי עזרי, לאחר ששתתה באופן שיש ספק אם נבדקה, בכה"ג לא חידשה תורה ספק כודאי ונשאר לנו ספק אם זינתה או לא ולכן מהני ברי שלה.

שונה ושונה

דקדושין גבי סוטה, אשכחן איסורא ממונא מנלן, וילפינן גלגול דממונא מאיסורא דסוטה.

ובן הנו"ב (בהג"ה בתוך תשובת אביו אבה"ע מהדו"ת עו) השיב על דברי הש"ך:

לא ידעתי תמיהתו, דהא שבועת סוטה אינה להאמין לה דהא שונה מים מאררים אחר השבועה, ואף דילפינן גלגול שבועה מסוטה, היינו דין חיוב שבועה, אבל להשביע משום איסורא לענין מאי נילף מסוטה כיון שגם בסוטה השבועה אינו מועיל להאמין לה וכו'.

אם נאמר שהש"ך סובר כזכר יצחק מסולקת הערת בן הנו"ב.²³

ז. סתירה ללא קינוי

מרכבת המשנה (סוטה א, יב) העלה תירוץ פשוט, וז"ל:

גם י"ל דאינו מגלגל עליה אלא סתירה שלא ע"י קינוי ובהכי ניחא הכל.

ר"ל הגלגול להבא אינו בודק אלא מאפשרות טומאה שלא במסגרת קינוי וסתירה אך במקום שניתן לבדוק ע"י השקאה (דהיינו אחרי קינוי וסתירה נוספים) לכך לא מהני הגלגול כלל. וניתן להסביר זאת בדומה להלכה שאם יש לה עדים (טומאה) במדינת הים המים לא היו בודקין אותה. ובטעמא דמילתא נאמר, שהואיל ויש אפשרות לדונה, שוב לא חידשה תורה בדיקת המים וה"ה לכאן. חידושו של רבי מאיר שמגלגלין להבא לא נאמר אלא במקום שיש צורך בבדיקה זו.

והיסוד הנ"ל מבואר בלשון הר"מ (סוטה ג, כג): "באו עידי טומאה אחר ששתת הרי זו תצא בלא כתובה ואסורה לבעלה ואפילו לא אירע לה דבר מדברים האלו מפני שאין המים בודקין אלא מי שאין לה עדים **שמודיעין זנותה**". ובתוספת זו 'שמודיעין זנותה' רמז לטעם הדין, שבדיקת המים

²³ וע"ש בדברי ההג"ה לעיל מיניה: "ואין להקשות הא גבי סוטה משביעין אותה כדכתיב בקרא ואמרה האשה אמן, שבועה זו אינה כדי להאמין לה שלא זינתה אלא לאיים כדי שתודה מעצמה שזינתה ולא נצטרך למחוק את השם במים אבל אם לא הודית אין אנו מאמינין לה ומשקיין אותה".

נועדה רק למקרה בו אין אפשרות אחרת לגלות מעשיה. וביתר שאת נתבארו הדברים בפרוש המשנה (סוטה א, ג):

אמרו ושבאו לה עדים שהיא טמאה... והטעם שלא פגעו בה מי המרים לפי שאין מי המרים פוגעים אלא במי שאין שום עדות שזנתה כלל, אבל אם היו שם עדים יודעים שזנתה ואפילו לא היו ידועים אינה נפגעת לפי שהעדים יספרו מעשיה ותתגרש וכו'.

אך לכאורה לא די בתרוץ זה. הרמב"ם (סוטה א, יב) פסק שבחזר וקינא לה מאותו אדם ונסתרה עמו, אסורה לבעלה לעולם וצ"ב מדוע נאסרת, הרי המים הראשונים לא בדקה כעת ומוכח דטהורה היא? ובקה"י (סוטה ס"ד) העלה כנ"ל, והגדיר טעמא דמילתא כך:

נחלקו מהרי"ט ומהר"י באסן אם שייך (בממון) שבועה להבא. ולכאורה אין סברא להשביע להבא כי אין כאן שום טענה ותביעה. וצ"ב מה פשר הגלגול להבא בסוטה. ויש לומר שההיתר הניתן לה בעקבות ההשקאה הוא היתר על להבא ומכחה מחזיקים אותה בחזקת היתר וע"י זה עלול לבוא מכשול אם תזנה ולא ידע על כך (דכל זמן שהיא ספק סוטה אין חשש שיקיימנה אם תזנה אח"ז), לעומת שבועות ממון – אם הנתבע ייפטר כעת בשבועה, לא יוכשר ע"י כן לגנוב ממנו בעתיד, והואיל וזו תוצאה של השבועה וההשקאה שפיר י"ל שמשביעים אף להבא. וכל זה במקום שהבעל יכול לטעון שמחמת ההשקאה עלול להנזק אך במקרה שיש קינוי וסתירה ויכול לשוב ולהשקותה ממילא אין צורך להשען על הגלגול להבא וממילא לא חל ביחס לכך, כי לא ייגרם לכך מכשול מכך.

ה. תירוצים נוספים

א. מרכבת המשנה (סוטה א, יב) תרץ, שהרמב"ם בפרוש המשנה נמנע מלהכריע במחלוקת ר"מ ורבנן דמספקא ליה הלכה כמי ומה שפסק דמגלגלין, (ד, יז) מספק כתב כן (ע"ש היטב כס"מ ובהשגות), ומצד שני בשני בועלים שותה ושונה מספק דילמא לית הלכתא כר"מ.

ב. באופן אחר כתב בספר כרם נטע עמ"ס סוטה (יח, ב) ד"ה תניא לא שבודקין) דפשוט הוא שמים בודקין רק באיש אחד ובבועל אחד, דבכל ענין אחר כבר כתב הרמב"ם דשותה ושונה. ולא הבנתי תירוץ, דעדיין תיקשי מראש דברי הרמב"ם (סוטה א, יב) מדוע אם חזר וקינא לה מאותו אדם ונסתרה עמו דנאסרת עולמית, הרי אם היא לא נבדקת כעת מוכח לן שלא נטמאה וצ"ע.

ג. האור שמח (טוען ונטען ב,ב) העלה אפשרות נוספת: י"ל שיאמן שלא אטמא' מוסב על האלה בלבד ולא על השבועה. עפ"י זה מובן מדוע אין למדים מסוטה גלגול שבועה להבא (נ.ב. ע"י לעיל בענין זה), בפרט שאם 'שלא אטמא' הוי שבועה הרי זה נשבע לקיים המצוה ולא חלה שבועה (ע"י רמב"ם שבועות ה,יא ויז). וסיים וז"ל: "ולפ"ז יכול להיות דחוזר ומשקה אותה, משום דאימור זכות תלה על האלה לחודא, וכשיחזור וישקנה אז חלה השבועה ולא יתלה, דאין זכותה גדול, ומיושב קושית המהרי"ט הובא במשנה למלך וכו'".

ט. סיכום

(בסיכום נתייחס לקושיית מהרי"ט וליישובו בלבד ולא לכל החקירות שנידונו בארוכה).

קושיית מהרי"ט: הרמב"ם פסק כר"מ דמגלגלין בסוטה 'שלא אטמא' ופסק ששותה ושונה, ולכאורה שניה שניה היא מיותרת למשנת ר"מ?

הובאו כמה וכמה תירוצים:

א. באופן שלא גלגלו שבועה להבא. (או מפני שרשות לבעל לגלגל או שאף אם הכהן הוא המגלגל, לא עשה כן ואינו מעכב). (מהרי"ט, מני"ח ועוד).

ב. זכות תולה. גם בלא השקאה שניה תבדק, אך חומר השקאה שניה יזרז הבדיקה. (קרובן חגיגה)

ג. יתכן והיו עדים (על טומאה) במדינת הים ולכן לא נבדקה בראשונה והמים כבר לא יבדקה, ולכן יש להשקותה שנית (או שהעדים הם על טומאה באותה סתירה, ואם עדי טומאה מונעים הבדיקה י"ל דילמא מתו). (מל"מ, אר"ש)

ד. ייתכן ולא נבדקת כעת ע"י המים הראשונים כי היתה אנוסה (בסתירה שניה) ונפ"מ לאשת כהן, ואם ישקוה בשנית הבעל יבדק. (השואל בכלי חמדה)

ה. האיש לא היה מנוקה מעון ולכן לא נבדקה בראשונה, ועבד תשובה והשקאה שניה תועיל. (קרובן חגיגה)

ו. בשתיה ראשונה היו עדים במדה"י שהיא טהורה ולכן המים אינם ראויים לבדיקה, ובעי (להבא) השקאה נוספת. (כלי חמדה)

- ז. שבועה לשעבר חמורה משבועה להבא ולכן יש לחזור ולהשביעה.
(נחל יצחק)
- ח. היתר האשה לבעלה אינו מבדיקת המים אלא מכח נאמנותה בשבועה וההשקאה היא רק לאיום. (זכר יצחק)
- ט. בדיקה לעתיד מועילה רק למקומות בהם אין אפשרות של בדיקה חדשה (טומאה ללא קינוי וסתירה) אך במקום קינוי וסתירה שפיר יש לחזור ולהשקות. (מרכבת המשנה, קה"י)
- י. תירוצים נוספים ע"י בפרק ח.